

Lærervejledning "Kvindens valgret – frihed, lighed og stemmeret"

Formålet med materialet

Materialet "Kvindens valgret – frihed, lighed og stemmeret" er udarbejdet med henblik på at understøtte kanonpunktet "Kvindens valgret" samt trinmålene:

Historie

- Give eksempler på, at en periodes fremherskende værdier og holdninger kan forklare afgørende begivenheder og samfundsforandringer
- Kunne sammenligne egne livsbetingelser med foregående slægtleds og diskutere, hvilke forhold der er ens, hvilke der er forskellige og baggrunden herfor
- Forklare, hvorfor den historiske udvikling i nogle perioder var præget af kontinuitet og i andre af brud.

Med sit fokus på begrebet "ligestilling" er materialet også velegnet til et tværfagligt emnearbejde med samfundsfag, ligesom periodisk læsning af det moderne gennembrud i dansk kan knyttes sammen med materialet.

Hvorfor arbejde med kvindens valgret?

Kvindens valgret er i bund og grund et spørgsmål om demokrati, og et emnearbejde om dette giver mulighed for at diskutere begreber som demokrati, ligestilling og kønsroller med eleverne.

Samtidig kan arbejdet med kvindens valgret være med til at illustrere over for eleverne, at demokrati ikke er et enten-eller- stadie, men en tilstand som er i konstant forandring og udvikling.

Kvindens valgret kan med fordel indgå et overordnet tema om demokrati, hvor man inddrager kanonpunkterne: Slaget på Fælled, Systemskiftet, Kvindens valgret og Kanslergadeforliget for dels at understrege den demokratiske udvikling, Danmark gennemgår i perioden, og dels for at illustrere hvorledes demokratiske rettigheder er noget, der tilkæmpes gennem årelange kampe og ikke noget, der foræres fra den ene dag til den anden.

Der er samtidig oplagte muligheder for at drage paralleller op til elevernes egen tid, når det kommer til spørgsmålet om kønnenes relationer og de diskussioner, der stadig føres i dag i forhold til ligestilling og valgret.

Materialets opbygning

Materialet består af 10 sider, der under forskellige overskrifter gennemgår og diskuterer forskellige perspektiver på henholdsvis kvindernes kamp for valgret og de kønsrelaterede "kampe", der opstod i tiden efter indførelsen af valgret.

I lærervejledningen er der en kort beskrivelse og baggrundsviden til hver af de 10 sider og de tematikker der tages op her.

Opgaver, prøveoplæg og kilder

På www.arbejdermuseet.dk finder du under Skoletjenesten elevopgaver til materialet, til emnet i almindelighed, kilder, prøveoplæg og litteraturlister. Herudover kan www.kvinfo.dk anbefales hvor du finder et stort udvalg i artikler, kilder og fotos om emnerne valgret, ligeløn og ligestilling.

Demokrati – men ikke for alle

I perioden 1500-1800 var enevælde den altdominerende styreform i Vesteuropa. Den danske konge Frederik den 3. udråbte sig selv til enevældig konge i 1660, og i 1665 blev loven om enevælden indskrevet i Kongeloven. I løbet af 1700-tallet voksede kritikken af systemet sig stærk, og i argumentationen for en demokratisk styreform spillede forestillingen om menneskerettigheder en væsentlig rolle.

I 1775 gjorde de nordamerikanske kolonier oprør mod de engelske koloniherrer, og hvad der begyndte som et oprør mod nye skatter medførte i 1776, at USA udråbte sig selv som en selvstændig stat. For mange anses dette oprør som det moderne demokratis første udformning. I kølvandet fulgte uafhængighedserklæringen der med ordene "*.. alle mennesker er født lige, at de af deres skaber er udstyret med umistelige rettigheder som liv, frihed og stræben efter lykke ..*" formulerede tanker og ideer, der kom til at påvirke tiden herefter.

I Europa var den Franske Revolution med slagordene "Frihed, lighed og broderskab" i 1789 stærkt medvirkende til, at der op gennem den første halvdel af 1800-tallet indførtes mere eller mindre fredelige former for demokratiske forfatninger, herunder Danmark, der formelt set blev et demokrati med Grundloven den 5. juni 1849, og det skrives flere steder, at den frie almindelige valgret blev indført hermed.

Det forholder sig dog således, at der i Danmark, som i de øvrige vesteuropæiske lande, var en forståelse af valgret som noget, der var forbeholdt borgere med særlige forudsætninger. Riget skulle ledes af landets bedste mænd, og med disse forstod man mænd over en vis alder med egen hushold og en vis indtægt. Denne forståelse af valgret udelukkede ikke blot halvdelen af landets befolkning – kvinderne- men også store dele af den mandlige befolkning.

De grupper, der med denne forståelse blev udelukket fra politisk indflydelse, måtte selv tilkæmpe sig en plads i det demokrati, der efterhånden begyndte at udvikle sig i slutningen af 1800-tallet. Arbejderklassens mænd begyndte i større og større tal at forsamle sig i fagforeninger og det nye parti Socialdemokratiet, der allerede fra stiftelsen i 1871 agiterede for almindelig valgret til alle. Også kvindelige fagforeninger så dagens lys i slutningen af 1800-tallet, og sammen med øvrige kvindelige foreninger, som f.eks. Dansk Kvindesamfund bidrog de til at sætte øget fokus på kvinderne og deres placering og betydning i samfundet.

Kønsroller i tiden

Idealet i tiden var i vid udstrækning, at det var manden, der skulle tjene pengene, og kvinden der skulle passe hjem og børn. Dermed lå kvindens rolle fast. Det gjaldt om at få sig en god og ædruelig mand, føde ham nogle sunde og raske børn og være den der holdt sammen på familien. Men kvindernes situation og ændrede sig gradvist i løbet af 1800-tallet med opbruddet fra langsbrugssamfundet, industrialiseringen og urbaniseringen, og dette gjorde sig gældende for alle kvinder, uanset hvilket socialt lag de kom fra.

Industrialiseringen betød, at flere og flere arbejderkvinder kom ud på arbejdsmarkedet. Kvinderne arbejdede enten i industrien eller havde et hjemmearbejde eksempelvis i form af at lave ildtændere, sy etc. I bogen ”En rabarberdreng vokser op” af Christian Christensen er der en god og levende beskrivelse af morens hjemmearbejde, hvor hun og børnene dagligt laver 500 ildtændere.

Industrialiseringen betød, at kvindens økonomiske afhængighed af manden blev mindre. Hun kunne nu få et arbejde, tjene sine egne penge og dermed forsørge sig selv. Kvinderne fik dog stadig de dårligste jobs, og mændene anså i høj grad kvinderne for at være en trussel, da de skulle have en lavere timeløn.

Borgerskabets kvinder skulle gifte sig med en socialt ligestillet mand og en mand, der var i stand til at forsørge sig selv og en familie. Dette betød at mange mænd var forholdsvis gamle, før de var økonomisk i stand til at indgå ægteskab. Ventetiden betød bl.a., at flere unge kvinder fik mulighed for at tage sig en uddannelse, typisk som sygeplejerske eller lærerinde. Nathalie Zahle oprettede f.eks. i 1852 en grundskole og senere et gymnasium og et seminarium for piger og kvinder, og denne begyndende uddannelse af kvinder var med til på sigt at skabe en ny, selvstændig og mere selvbevidst kvindetype.

Ønsker man at uddybe arbejdet med kønsrollerne i tiden, kan man eksempelvis præsentere sædelighedsfejden for eleverne. Fejden, der stod på i 1880'erne og som satte spørgsmålstejn ved de eksisterende kønsroller og ikke mindst kønsmoralen, der hidtil havde bygget på ægteskabet som den institution og seksualiteten kunne eksistere. Vil man introducere eleverne for denne fejde, vil det være oplagt at introducere dem for enten Georg Brandes eller Henrik Ibsens ”Et dukkehjem”.

Køn eller klasse?

De første fagforeninger i Danmark betragter kvinder som løntrykkere, der ikke burde findes på arbejdsmarkedet. Men efterhånden indser de, at også kvinderne bør organiseres. Kvindeligt Arbejderforbund ser dagen lys i 1885. I begyndelsen fungerer forbundet som en organisering af de københavnske vaske- og rengøringskoner, men fra midten af 1890'erne kommer også kvinderne på fabrikkerne med i forbundet.

Generelt blev kvinderne ikke organiseret i samme grad som mændene, hvilket bl.a. skyldtes, at en stor del af de arbejdende kvinder havde hjemmearbejde og dermed arbejdede isoleret fra ligestillede. Men også mændenes modvilje mod at få kvinderne med i deres forbund kan fungere som en forklaring på den manglende organisering af kvinderne. For mange mandlige arbejdere var kvinderne en konstant trussel og en farlig konkurrent, især i perioder med høj arbejdsløshed. Dette syn på de kvindelige arbejdere skal bl.a. ses i lyset af de lavere kvindelønninger og den tekniske udvikling i samtiden der gjorde, at kvinderne i stigende grad kunne varetage de samme jobfunktioner som mændene.

Hvor fagforbundene alle partipolitisk sluttede op om arbejderpartiet "Socialdemokratiet" valgte den første egentlige kvindesagsforening "Dansk Kvindesamfund" at erklære sig neutral i partipolitisk henseende. Også selv om medstifteren Frederik Bajer var folketingsmedlem for partiet Venstre.

Frem til år 1900 handlede foreningens virke primært om bedre uddannelses- og arbejdsmuligheder til kvinderne samt om, at gifte kvinder skulle have råderet over egne økonomiske midler. I forbindelse med sædelighedsfejden i 1880'erne tog foreningen afstand fra dobbeltmoral og mandlig usædelighed.

Først i 1906 sætter foreningen spørgsmålet om kvinders valgret på programmet.

Valgret til debat

Frederik Bajer var langt fra den eneste mandlige politiker, som var fortalere for en forbedring af kvindens position og status i samfundet. I 1880 udtaler venstrepolitikerens Viggo Hørup, at danske kvinder er at sammenligne med oldtidens slaver, da kvinderne i Danmark på dette tidspunkt er umyndige og uden ejendomsret. Også socialisten og grundlæggeren af Socialdemokratiet, Louis Pio, er en ivrig fortaler for valgret til kvinder. I det hele taget rejser Venstre og Socialdemokratiet i perioden fra 1886 og frem til systemskiftet i 1901 flere gange spørgsmålet om valgret til kvinder i Folketinget for at få forslaget nedstemt i Landstinget, hvor partiet Højre sidder på den altdominerende magt. 11 gange blev der opstillet forslag til valgret om kvinder, inden det endelig blev vedtaget. Første gang var i 1886 af Frederik Bajer. Da Det Radikale Venstre dannes i 1905, er kvinders valgret en del af partiprogrammet.

Forskellige tiltag blev sat i værk for at gøre opmærksom på den manglende valgret. Foreningernes blade og partipolitiske aviser skrev gentagne gange artikler om emnet, to underskriftsindsamlinger blev iværksat hvoraf den ene samlede mere end 20.000 underskrifter, i 1890 begynder flere kvinder rundt omkring at stille spørgsmål til de mandlige kandidater om kvindelig valgret på valgmøder, og på denne måde blev spørgsmålet om kvindelig valgret aktuelt og debatteret i stigende grad.

Partiet Højres argumenter mod kvindelig valgret var bl.a., at gifte kvinder allerede var repræsenteret via deres mand, at kvindelige evner og formåen bedst egnede sig inden for hjemmets fire vægge, og at den internationale feminisme, som man bl.a. så i England, var noget man burde holde sig fra i Danmark.

Kampen for valgret

I modsætning til den engelske ”suffragette-bevægelse”, som brugte militante metoder, anvendte de danske foreninger metoder, der skulle bidrage til at bevidstgøre kvinderne om deres manglende rettigheder. Artikler, foredrag, oplysningsarbejde og spørgsmål til politikerne var de metoder foreninger tog i brug.

Opnåelsen af den kommunale valgret var en stor sejr for kvindesagsforeningerne og for de politiske partier, som bakkede op om kvindelig valgret. Indførelsen af kvindevalg valgret til kommunalvalg skal ses i forlængelse af den reform af hele valgretssystemet, som partiet Venstre foretog, da de i 1901 overtog regeringsmagten efter provisorietiden.

Regeringen oprettede en lang nye råd som eks. Menighedsråd i 1903, Værgeråd i 1905 og Hjælpekasser i 1907. Fællestrækket for disse nye foreninger var, at medlemmerne skulle vælges ved offentlige valg, og at kvinder både fik adgang til at lade sig opstille og til at vælge.

Allerede i 1903 forsøger Folketinget at få gennemført en ændring af valgretten til kommunalvalg, der skulle ophæve den privilegerede valgret, og dermed sikre politisk indflydelse til kvinder – gifte som ugifte – og mænd af lavere social status. Landstinget nedstemte forslaget, og først i 1908 lykkedes det at få forslaget vedtaget i såvel Folketing som Landsting. 127 kvinder blev valgt ind, og selv om de var i klart mindretal i forhold til de 9.682 mænd, der samtidig blev valgt ind, kunne man nu påbegynde arbejdet med at vise, at kvinder var egnede til politisk arbejde.

I forlængelse af dette afsnit vil det være oplagt at diskutere kønsfordelingen af mænd og kvinder både i kommunal og landspolitisk sammenhæng. Stadig i dag er der en skæv kønsfordeling, og ofte ses det, at det er de mandlige politikere, der sidder på de poster, der har med økonomi og teknik at gøre, mens kvinderne sidder på de poster, der har med børn og unge samt sundheds- og omsorgsområdet at gøre. Et godt eksempel herpå er Københavns Kommune hvor hele 91 % af borgerrepræsentationens medlemmer der sidder i

sundheds- og Omsorgsudvalget er kvinder, mens 62 % af medlemmerne i Økonomiudvalget er mænd. Det er altså stadig i dag de såkaldte ”bløde værdier”, som kvinderne beskæftiger sig med. I Folketinget var 38 % af medlemmerne efter valget i 2007 kvinder og altså ikke repræsentativt set ud fra et samfundsmæssigt perspektiv.

I de fleste kommuner vil man kunne finde sådanne tal frem på kommunens hjemmeside, og eleverne vil dermed kunne arbejde med tallene fra deres egen kommune.

I 2010 er 12 ud af landets 98 borgmestre kvinder, og selv om det er en stigning i forhold til tidligere, så ligger vi stadig langt efter de andre skandinaviske lande.

Ved at tage en sådan diskussion op med eleverne, kan man være med til at understrege, at der stadig i dag er en forskel på de politiske områder mænd og kvinder beskæftiger sig med, og ikke mindst skabe en bevidsthed blandt eleverne om den stadig skæve kønsfordeling.

Valgretten opnås

Flere steder stadig i dag beskrives kvindernes optog til Amalienborg Slotsplads som et ”Takketog”, hvor kvinderne ønskede at takke kongen Christian den 10. for deres valgret. Men valgretten blev af Dansk Kvindesamfund opfattet som en rettighed og dermed ikke noget, man ønskede at takke for. I stedet skulle optøget illustrere påskyndelsen for ikke længere at blive udelukket fra deres rettighed af de politiske partier.

Første gang kvinderne kunne tage den nyerhvervede valgret i brug, var i 1918, hvor i alt fire kvinder blev valgt ind i Folketinget. De fire kvinder repræsenterede henholdsvis de Konservative, Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre. Der vælges fem kvinder til Landstinget, og blandt disse fem er den senere undervisningsminister socialdemokraten og historikeren Nina Bang.

Selv om der går relativ kort tid efter kvindernes valgret og mulighed for opstilling og til landet får en kvindelig minister, så bliver udnævnelsen af Nina Bang i 1924 ikke indledningen på et større valg af kvindelige ministre. Den anden kvindelige minister, Fanny Jensen, ligeledes socialdemokrat, udnævnes først i 1947. Fanny Jensen fungerede som formand for Kvindeligt Arbejderforbund i perioden 1937-1947, og i modsætning til Nina Bang var hun en arbejderkvinde og havde i flere år arbejdet som fabriksarbejder.

Lige løn for lige arbejde

Ligeløn er stadig et højaktuelt emne, og med ligelønskommissionens rapport fra maj 2010 er der et aktuelt materiale, opfølgende artikler og diverse TV- og radioindslag at inddrage i undervisningen.

Kampen for ligeløn begynder stort set samtidig med kampen for valgret til kvinder. Første gang kravet om ligeløn høres er i forbindelse med en strejke i Cigarmagerforeningen "Enigheden" i 1875, og i 1888 indfører Socialdemokratiet ligeløn i partiprogrammet.

Da kravet om valgret er opnået får ligeløn en fornyet opmærksomhed, og i forbindelse med valget i 1918 spørger Dansk Kvindesamfund hvert enkelt medlem om dennes holdning til ligeløn.

I 1973 blev ligeløn skrevet ind i overenskomsten mellem Dansk Arbejdsgiverforening og LO. I 1976 vedtog Folketinget ligelønsloven med tilslutning fra alle partier dog med undtagelse af Fremskridtspartiet der stemte imod med det argument, at forholdene mellem kønnene var en privat sag, og ikke noget det offentlige skal blande sig i. Ligelønsloven siger bl.a., at et begreb som "kvindeløn" ikke må figurere i overenskomster. Kampen for ligeløn bliver en lang proces, og blandt argumenterne imod ligeløn hørtes, at kvinderne ikke i samme grad som mænd var forsørgere og dermed berettiget til en højere løn. Andre argumenter var den ustabilitet, mange arbejdsgivere forbandt med kvindelig arbejdskraft. Ustabiliteten hang sammen med barsel og børns sygedage. Endelig har det tidligere lavere uddannelsesniveau af kvinder også haft en afgørende faktor.

I dag diskuteres det, om vi har reel ligeløn i Danmark. Problematikken i dag er i særlig grad bundet op på, at typiske kvindefag generelt er lavere lønnet end typiske mandefag. Samtidig er lønniveauet i den offentlige sektor, hvor en stor del af den kvindelige arbejdskraft befinder sig, også typisk lavere lønnet end den private sektor.

Sammen med eleverne kan man diskutere forudsætningerne for at skabe ligeløn, om der er typiske kønsrelaterede fag og i så fald, hvordan man bør forholde sig til disse. Bør samfundet i form af eks. folkeskolerne og ungdomsuddannelserne i højere grad forsøge at bryde det kønsbestemte arbejdsmarked?

Endelig kan eleverne eksempelvis lave en rundspørge blandt skolens udskolingsklasser om elevernes fremtidige uddannelsesplaner for at lave et statistisk materiale, der fortæller noget om valg af uddannelse baseret på køn.

Kampen fortsætter

I 1950'erne er idealet stadig, at kvinderne skal gifte sig og passe hjem og børn. Mænd blev stadig anset som værende familiens forsørger, og dem der tjente pengene. Der fandtes meget få børnehaver og pasningsmuligheder, og de der var, blev typisk forbeholdt børn af enlige mødre. Havde en gift kvinde en selvstændig indtægt, blev denne regnet ind under mandens og beskattet lige så højt.

I slutningen af 1950'erne og ind i 1960'erne kommer flere og flere kvinder dog ud på arbejdsmarkedet. Med nye teknologiske husholdningsmaskiner, som f.eks. køleskab og støvsuger, frigives der tid til at kvinderne også kan komme på arbejdsmarkedet.

Uddannelsesmæssigt får forholdsvis mange kvinder i denne periode en uddannelse inden for handels- og kontorfagene. Det tog dem 3-4 år at færdiggøre en uddannelse som butiks- eller kontorassistent. Et af de steder, hvor der var mange kvinder ansat i København, var stormagasinet Daells Varehus. Her begyndte unge piger typisk som juleassistance og viste hun den rette indstilling, kunne hun være så heldig at blive belønnet med en læreplads. Ellers var de typiske kvindearbejdspladser i industrien, hvor kvinderne ofte var at finde ved montagebåndene.

I 1970 opstår Rødstrømpebevægelsen i Danmark. Rødstrømpebevægelsen kom til at stå som en radikal venstreorienteret ny strømning inden for den danske kvindebevægelse. På det tidspunkt, hvor bevægelsen vokser frem, har kvindebevægelsen i Danmark efterhånden en 100 års lang historie og bag sig, og i modsætning til de tidligere dyder om oplysningsarbejde, foredrag og artikler tager Rødstrømperne alternative metoder i brug som f.eks. afbrænding af BH'er, afbrydelser af taler, demonstrationer og busdemonstrationen der er affotograferet i materialet.

Hvor Dansk Kvindesamfund og lignende foreninger havde haft en ændring af diskrimineringen af kvinden i et politisk, økonomisk og socialt perspektiv, ønskede Rødstrømperne ligeledes at ændre den psykologiske og seksuelle undertrykkelse af kvinden, som de oplevede havde stået på i årtusinder.

Hvor tidligere foregangskvinder, som Mathilde Bajer, Line Luplau og Nina Bang, havde været ældre kvinder bestod Rødstrømperne typisk af unge kvinder under uddannelse, hvilket var med til at skabe et andet image af kvindebevægelsen.

Rødstrømperne var et internationalt fænomen i tiden, og den danske rødstrømpebevægelse var opkaldt efter den samtidige *New York Redstockings*.

Materialet afsluttes med en række åbne spørgsmål, som man kan diskutere gruppevis, i plenum eller lade eleverne besvare dem individuelt eks. i en logbog eller portfolio.

Formålet med perspektiveringen til diskussionen om valgret til 16 årige er at tydeliggøre hvordan demokrati som tilstand er i konstant udvikling og forandring. Samtidig er det en diskussion der involverer eleverne her og nu. Via forskellige ungdomsorganisationer, politiske partier og politikere kan man finde argumenter for og imod sænkning af valgretten. På facebook kører diskussionen i grupperne ”Valgret 16 år”, og ”Unge rettigheder”. Man kan eksempelvis lade eleverne arbejde med facebook i forbindelse med undervisningen og dermed inddrage det sociale mediums muligheder i forhold til argumentationslære.